

Основні тенденції розвитку початкової зарубіжної школи (1917-1939рр.)

В умовах реформування системи освіти України важливо звертати увагу на такий вагомий аргумент, як педагогічний досвід країн зарубіжжя. Зокрема актуальні питання початкової освіти зарубіжжя зосереджені на впровадженні гуманістичних цінностей освіти, наданні дітям однакових можливостей у реалізації освітніх потреб, поєднанні в цьому процесі національних, культурно-історичних цінностей із загальнолюдськими.

Аналіз систем початкової освіти в країнах зарубіжжя здійснювали О.Джуринський, О.Локшина, І.Карбовнічек, З.Малькова, А.Пишкало, О.Проскура, О.Савченко, К.Салімова, С.Степанова та інші науковці.

Метою даної статті є огляд основних тенденцій розвитку початкової освіти деяких країн зарубіжжя.

В період з 1917 по 1939 рр. початкова зарубіжна школа відігравала роль освітнього інституту, який не тільки відкривав шлях в подальшу ланку освіти, але й готував основну масу працівників нижньої кваліфікації для сфери простої суспільної праці. Ця тенденція виявилася не тільки в зміні найменувань (замість елементарна школа почали говорити початкова, маючи на увазі, що за нею повинні слідувати різні типи середньої школи). В Німеччині була створена *Grundschule*, в якій здійснювалося обов'язкове початкове 4-річне навчання. У Франції в 1925 р. був виданий циркуляр про уніфікацію учбових планів і програм навчання у всіх початкових школах. У США всі штати (окрім шести південних) прийняли закони про обов'язковість початкового навчання (перший з яких датується ще 1852 р. – в штаті Массачусетс). В результаті до 1939 р. тривалість обов'язкового навчання дітей коливалася від 6-18 років в Огайо до 9-15 років в Орегоні [4].

В Англії така тенденція проявлялася в меншій мірі, хоча і тут намітилося прагнення до заміни елементарної (відособленої школи для бідних) загальнонаціональною системою навчання. Рамки обов'язкового

навчання розширювалися за рахунок попереднього введення систематичної освіти. Так, в Англії за Актом про освіту (1921) початок навчання поширювався на дітей від 5 до 14 років. Удосконалювалися програми початкової школи і дошкільного відділення (nursery schools). У 1926 р. зміст систематичної освіти дітей 5-7 років передбачав обчислення, читання, підготовку творів, написання диктантів, декламацію віршів, виконання пісень, елементи природознавства, історії, географії, фізичну культуру, участь в оркестрі, ручну працю (близько 26 год. на тиждень).

У США більш ранній початок навчання також набув широкого поширення. До 1936 р. в дитячих садках нараховувалося близько мільйона дітей, але на відміну від Англії дитячий садок не був тісно пов'язаний з початковими класами школи першого ступеня. Відсутність наступності між даними ланками освіти зумовлювала значно різкіший перехід до регулярних занять, ніж в Англії [2].

В досліджуваній період спостерігалася реальна демократизація початкової освіти. У Франції в 1919-1924 рр., в період масового підйому і спаду революційного руху, були проведені деякі прогресивні реформи початкового професійного навчання (1919), модернізовані учбові плани і складені нові інструкції для масових початкових шкіл (1923). Разом з тим, в роки тимчасової часткової стабілізації капіталізму (1924-1928) правлячі кола Франції систематично скорочували витрати на освіту, виділяючи значну частину коштів монополіям, намагалися провести реакційну реформу середньої школи (реформа Л. Берара). Коли країна знаходилася в лещатах економічної кризи (1931-1936), влада майже удвічі скоротила реальний зарібок вчителів.

Певна демократизація французької школи 20-30-х рр. відбулася внаслідок гострої класової боротьби і протестів робочого класу. Успіхи в демократизації освіти у Франції в роки Народного фронту (1936-1938) безперечні. Прогресивні сили, очолювані комуністичною партією, домоглися продовження терміну обов'язкового навчання до 14 років (до цього

обов'язкове навчання обмежувалося 13-річним віком). Не реалізований в період Народного фронту і лише частково реалізований пізніше, проект міністра Ж. Зея (1937) передбачав, зокрема, єдині програми для підготовчих класів ліцею і старших класів елементарної школи. Автор пропонував розпочинати середню освіту „роком загальної орієнтації” [1]. В цей же час помітно зросли асигнування на освіту. Очевидно, що здійснення таких заходів було б важливим кроком на шляху демократизації системи народної освіти, зміцнення його фінансової бази. Проте з приходом до влади реакційного уряду Даладьє (1938-1940) витрати на народну освіту були значно скорочені, плани демократизації школи відкладені, проекти єдиної школи полинули у забуття.

Німецька буржуазія, що прийшла до влади, переживши революцію 1918 р., в умовах невтихаючого революційного руху трудящих вимушена була проголосити широку програму демократизації народної освіти. Конституція Веймарської республіки (1919) оголосила школу єдиною, світською і безкоштовною з обов'язковим навчанням до 18 років, регламентувала зміст шкільної освіти, передбачивши як обов'язкові предмети суспільствознавство і трудове навчання. Веймарська конституція законодавчо закріпила положення про те, що освітньо-виховна підготовка в школі повинна бути пройнята характерним для цього часу духом „нової діловитості” [3], або, як це формулювалося в одній із статей конституції, „професійної діловитості”, що припускало єдині для всіх установки щодо формування в молодих поколіннях світогляду, що відповідає інтересам правлячих класів.

В Англії дуалістична початкова школа змінювалася повільніше, ніж в інших країнах. З 1918 р. жодна дитина не мала права покинути школу раніше 14 років. За Актом про освіту 1921 р. обов'язкова освіта була поширена на дітей від 5 до 14 років. У 1938 р. відвідуваність початкових шкіл становила близько 90%. Цей високий показник був результатом не тільки освітнього, а й робочого і медичного законодавства [4], яке забороняло найм підлітків

молодших 15 років на роботу, і вводило належне медичне обслуговування у школі.

З моменту публікації „Доповіді про освіту підлітків” (1926) і памфлету Бюро освіти „Нові перспективи в освіті” (1928) в Англії були узаконені інтелектуальні тести в 11-річному віці, за наслідками яких діти розподілялися до різних типів шкіл. З цього ж часу обов’язкове навчання продовжувалося до 15 років, хоча на практиці воно було реалізоване лише після другої світової війни.

На відміну від Німеччини, Франції й Англії Сполучені Штати Америки вступили в період загальної кризи капіталізму значно сильнішими економічно. За роки першої світової війни виробничі потужності США серйозно зросли, посилилася їх роль у світовому капіталістичному господарстві, американські монополії нечувано збагатилися. Разом з тим в країні у перші повоєнні роки все більше зростали суперечності капіталізму, набирав сили робочий рух, збільшувалося число страйків.

У зміст початкової освіти активно вводилися „практичні предмети” (бухгалтерія, торгові операції, ділове листування, стенографія, машинопис тощо). Проте тенденція до утилітаризму поєднувалася з тенденцією до підвищення рівня загальноосвітньої підготовки (розширення і поглиблення курсів природно-математичного циклу, рідної мови і літератури). Обидві тенденції об’єдналися у так званому комплексному навчанні (Англія), німецькому „гезамтунтеррихт”, американському методі проектів, що припускали поєднання індивідуальної роботи з груповою і практичних занять з засвоєнням певної інформації з найважливіших галузей знань.

Провідним предметом в початковій школі була рідна мова, яка зберігла певну самостійність в якості учбової дисципліни. Комплексно викладалися, як правило, арифметика, ази геометрії і метрології, а також суспільствознавчі дисципліни, що обслуговували ідеологічне виховання школярів.

До кінця даного періоду методи навчання і виховання в початковій школі суттєво змінилися. В Німеччині вербалізм і догматичне навчання

незворотньо (до 1933 р.) поступалися місцем активним методам викладу навчального матеріалу. У Франції спостерігалось зрушення в напрямі до *ecole active*, в якому учень стає активним учасником процесу засвоєння елементів культури.

У США початкова освіта перетворилася в „експериментальне поле” для педагогіки прогресивізму. Ця „лабораторія”, як довів час, виявила неспроможність прагматичної педагогіки, її основних рекомендацій – спонтанного самовираження як мети виховання, „не пригнічуваної” природи дитини, як її джерела, заснуванні методів навчання на спонтанній активності учнів, „навчання шляхом роботи” тощо. На цьому шляху американська початкова школа зуміла задовольнити безпосередні запити промислового і сільськогосподарського виробництва, так само як і військові потреби держави, але не змогла необхідною мірою, як з’ясувалося в 50-і рр., відтворити інтелектуальний і культурний потенціал нації.

Значна робота була виконана щодо пристосування процесу викладання у школі до індивідуальних особливостей дитини, до її характерних психологічних властивостей. Суспільство потребувало особистостей, які могли б легко орієнтуватися в технологічних і соціальних процесах, що швидко змінюються. В Англії і Німеччині часів Веймарської республіки переважав вільний учбовий план, а в початковій школі США мало місце комплексне вивчення культури, дотримання „демократичної атмосфери” в школі. Суспільство потребувало також особистостей, що легко адаптувалися в ході їх соціалізації до існуючих умов, в лояльних і активних прихильниках капіталістичного світопорядку. Звідси небачена раніше увага до здібностей, та інтересів дитини.

В систему початкової освіти включалися також школи особливого типу, які умовно можна назвати проміжними [4]. Швидкий розвиток цих надбудов над початковою школою був значним і симптоматичним явищем в еволюції буржуазної школи досліджуваного періоду. Ці школи (у деяких країнах кількох типів) отримали різні найменування. У США це „молодша

середня”, в Англії – „старша” і „центральна”, в Германії – „проміжна” і „підвищена народна”, у Франції – „вища початкова школа” і „додаткові курси”. Такі учбові заклади забезпечували ґрунтовнішу загальну освіту і професійну підготовку порівняно високого рівня. Під час вступу до них проводилися суворі відбіркові іспити, випускники отримували сертифікат, що не давав права на вступ до вищої школи. Приймали в проміжні учбові заклади після першого концентру загальноосвітньої школи. Плата за навчання в них не стягувалася (за винятком Німеччини), термін навчання був від 3 до 7 років. Вихованці отримували професійну підготовку середньої кваліфікації (для роботи в торгівлі, промисловості і сільському господарстві). Тут продовжувалося вивчення предметів, що викладалися в початковій школі, але декілька з них більш поглиблено; більша частина навчального часу відводилася на вивчення практичного і передпрофесійного матеріалу (бухгалтерія, торгові операції, економіка, ділове листування, стенографія, машинопис; у сільських місцевостях – агрономія, тваринництво). У Веймарській Німеччині на деяких землях додатково вводилися іноземна мова і математика. Учні, що витримали досить складні випускні іспити, мали хороші шанси отримати роботу, що вимагала невисокої кваліфікації. Таким чином, проміжні школи давали на базі неповної середньої освіти професійну підготовку. З числа випускників проміжних шкіл відбирався значний відсоток кандидатів для продовження освіти.

Дані навчальні заклади створювали лише ілюзію наближення середньої школи до початкової, встановлення наступності між ними. Насправді ж вони займалися підготовкою кваліфікованих робочих кадрів для промисловості в обхід середньої освіти, яка залишалася привілеєм заможних верств населення. Одночасно вирішувалася проблема скорочення безробіття серед молоді. Вивчення соціального складу цих шкіл показує, що в ряді країн, зокрема в Німеччині, вони призначалися для дітей дрібної буржуазії, чиновників і середніх службовців. Діти трудящих у школах цього типу складали меншість (наприклад, в 1930 р. в Німеччині – всього 17,6%).

Проміжні школи давали не тільки вузькопрофесійну, але і загальну освіту, що зумовлювалося об'єктивними вимогами науково-технічного прогресу, коли для оволодіння складними професіями були потрібні певні знання та розумовий розвиток. Тому був підвищений рівень загальної освіти, й ці школи стали базою вдосконаленої професійної підготовки.

До французької системи початкової освіти належали школи, що являли собою майже абсолютно закритий світ, в який людина вступала 2-річною дитиною і закінчувала в 24-25 років, так і не переступивши порогу середньої школи [1]. Ця система охоплювала не тільки власне початкову школу, але й „материнську школу”, що входила як складова частина в початкову; вищу початкову школу і педагогічні училища, що готують викладачів для тієї ж системи початкових шкіл.

Початкова освіта, таким чином, серйозно змінилася на першому етапі загальної кризи капіталізму, ставши реально масовою (його перший концентр) і одночасно більш селективною (верхній концентр).

Бар'єром між масовою і привілейованою освітою залишалася не тільки плата за навчання (що поступово відмінялася в державному секторі), але і загальні матеріальні умови навчання у школі. До цього фільтру додавалися не менш ефективні засоби соціальної селекції, хоча і опосередковано, але тісно корелюючі з матеріальним станом родин учнів. Саме в досліджуваний період інтелектуальне тестування стало вперше в історії буржуазної школи фактом масової практики. З першого року навчання в початковій школі США діти, як правило, розділялися на два потоки – А і В, де кожні шість місяців проводилося перегрупування на основі інтелектуального тестування.

У Франції з 1927 р. були узаконені так звані малюкові класи при початкових школах. У них приймалися діти 2-річного віку, які залишалися тут до 6 років. Малюки поділялися по класам по 25 осіб. Характерно, що у кожного класу були два відділення – для „розумних” і для „не дуже розумних”. Таким чином, французька система початкової освіти починала

соціальну селекцію з 2-річного віку, перевершуючи тим самим аналогічні механізми соціальної селекції у США, Англії і Німеччині.

Отже, в період з 1917 до 1939 рр. перед усіма імперіалістичними країнами було на меті лише одне завдання – привести початкову школу у відповідність з економічними та політичними вимогами даного часу: розширення соціальної бази освіти, росту контингенту учнів, посилення централізації в управлінні школою. В національних системах шкіл були проведені кардинальні зміни у структурі, зв'язку і наступності між початковою та середньою ланками, обсязі та напрямках змісту отримуваної освіти.

Література:

1. Вульфсон Б.Л. Школа современной Франции. – М., 1971.
2. Гончаров Л.Н. Школа и педагогика США до второй мировой войны. – М., 1972.
3. Малькова З.А. Школа и педагогика за рубежом. – М.: Просвещение, 1983.
4. Очерки истории школы и педагогики за рубежом (1917-1939) / Под ред. К.И.Салимовой, Б.М.Бим-Бада. – М.: Педагогика, 1982.

Анотація

У статті аналізуються основні тенденції розвитку початкової освіти деяких європейських країн та США (1917-1939).

Аннотация

В статье анализируются основные тенденции развития начального образования некоторых европейских стран и США (1917-1939).

Annotation

In the article the author analyses basic progress of primary education of some foreign countries (1917-1939).